

Mēmas balsis

Censties noturēt to, kas drīz droši vien izgaisīs, ir pilnīgi bezcerīgi, un tomēr nekas cits viņam nešķiet pūļu vērts. Uz cilvēkiem te nav ko cerēt. Šteins – Akmens – nemācēja mīlestībā būt piesardzīgs un pietiekami ātri visu aizmirst, te slēpās viņa vājums jau no sākta gala. Taču viņš nedrīkstēja domāt, ka neglābjami paliek tieši tāds pats kā iepriekš; arī viņš mainījās, ļāvās laikam, kurā dzīvoja. Jau sen, un ar katru jaunu tikšanos tas kļuva jo bīstamāk, viņš arvien mazāk no sevis atdeva mīlestībai un ātrāk aizmirsā savus zvērestus, jau sen īstens dziļums viņam bija kļuvis svešs. Viņš sajuta, kā viss, kas skar viņu, tiecas pretī galam. Šteins nebūt nebija vecs, gluži pretēji, arvien biežāk viņš sastapās ar to bērnu, kāds reiz bijis. Viņam patika šis atpakaļgājums, viņš sveica bērnu kā dārgu viesi, jo tas viņa mūža smagumu beidzot solīja vērst vieglumā. Tikai jāizpleš spārni un jāpaceļas gaisā; jau sen bija laiks. Cauri smadzenēm, uzjundīdama nemieru, izskrēja Helderlina doma: «Kur pieaug briesmas, pieaug arī glābiņa iespējas» vai līdzīgi, bet kāds šā teikuma nolūks? Savu seno citātu krājumu viņš labāk turēs aiz atslēgas; nav jau vairs klausītāju, un viņš to arī pietiekami labi nepārvalda, lai justos drošs līdzās tiem nedaudzajiem, kuri vēl orientējas pagājībā. Daži viņam šo

gaudulīgumu pārmeta, un viņš sev jautāja: vai es esmu gaudulīgs? Citi viņu dēvēja par lepnu, taču lepns viņš nekad nebija juties, un, ja kāda skaista sieviete viņu būtu mīlējusi tikai aiz līdzjūtības, jo viņš nav skaists, tās mīlestību viņš būtu pieņēmis nevilcinoties. Nevienš nezina, kāpēc viens cilvēks mīl otru. Šteins bija salicis aiz smaguma sajūtas, nespēja saprast viņu spieda pie zemes kā neizpērkama vaina. Tajā pašā laikā, kaut diena jau sliecās uz vakaru, viņš sapņoja par jaunu sākumu, kas tā arī paliks tikai sapnis. Viņš, kurš zināja, kā zūd vērtīgais, nebija tas cilvēks, kas izrausies un glābs pasauli, kuru apdzīvo tādi paši postītāji kā viņš. Šteins smagi elpoja. Uzpūtīgs, pārlieku korpulents viņš sēdēja savā vietā pie loga lidmašīnā, kas lidoja no Čikāgas uz Parīzi: cik bieži viņš bija lidojis pa šo maršrutu vienā vai otrā virzienā! Daudzas stjuartes jau sen viņu pazina un sveicinot sauca vārdā. Aviosabiedrība – viņš allaž lidoja ar vienu un to pašu – pateicībā par uzticību piešķīra viņam dažādas privilēģijas. Kopš pārceļšanās uz Ameriku – nu jau drīz būs puse mūža – ik pa pāris mēnešiem viņš bija lidinājies šurp un turp darba vai dažādu milas sakaru dēļ. Tomēr jau labu laiku Šteins manīja, ka sācis pagurt no kongresiem un lekcijām, un no kaislibām laikam arī. Un šis lidojums varbūt jau ir pēdējais, galvā jaucās dažādas domas. Viņš varēja darīt, kā pats vēlas – konsekventi atmest domu pēc domas, līdz pāri paliks tik viena vienīga vai nepaliks vispār nevienas, tādu vilinājumu viņš juta. Lidmašīna bija pilna, Lieldienu nedēļa pagājusi, simtiem tūkstošu eiropiešu bija devušies uz Ameriku vēl lielākā pārliecībā, ka tur viņi atklās kaut ko jaunu, nepieredzētu, nekā amerikāņi, kas apceļo Eiropu. Kur ir vairāk ko redzēt un piedzīvot un kur meklējams brīnums: vecā vai jaunā pasaulē? Šteina atbilde, ja kāds viņam to būtu pavaicājis, jautātāju noteikti pārsteigtu: lidojumos aizvadītās stundas viņam bija kļuvas par viņa būtībai atbilstošu dimensiju. Eiropa, Amerika, viņš būtu atmetis ar roku, dažādu pasaules daļu stingrais pamats zem kājām kalpojot tikai vienam mērķim – lai drīz vien atkal varētu pacelties gaisā. Un, ja viņš savus lidojumus saskaitītu, vai neiz-

nāktu, ka ne tikai nedēļas, bet varbūt pat veselus mēnešus ir pavadījis metāla korpusā, kas viņu pasargā no minus piecdesmit grādu sala, desmittūkstoš metru augstumā, nebūdam piesaistīts zemei ar nabas saiti? Vai tas viņam nepiešķir īpašu, privilēģētu stāvokli, līdzīgi kā komā guļošajam, jo nabaga veselajiem rit tikai kalendāra laiks. Tomēr ikviens kapteinis un stjuarte pārspēj viņu simtkārt, un tiem nenāk ne prātā šķiest laiku tamlīdzīgām pārdomām. Bet varbūt Šteins, lai gan viņa mūža bijis daudz savādību, tomēr palicis tāds pats provinces vīrelis, kas lūkojas un klausās lielā sajūsmībā, kad citi tikai žāvājas?

Viņš bija aizmidzis, un pamodies sajuta, ka no ilgās sēdēšanas sāp mugura. Cik varētu būt pulkstenis? Tikko, tā viņam likās, bija norietējusi saule, kaut kur viņiem aiz muguras Kanādas austrumos bija izdzisis pēdējā gaismas strēle, un tagad, viņš pacēla plastikāta loga aizsegu, tagad viņu jau apžilbina jaunās dienas gaisma: tāpat līdz galamērķim vairs nav tālu. Viņš vēlreiz aizvēra acis, miera sajūta vairs neatgriezās, stjuartes jau dalīja brokastis, visur valdīja rosība. Monitoros vīrs sēdekļu rindām, kuros cauru nakti bija rādītas filmas, kas bija metušas šaudīgu gaismu uz pasažieriem, tobrīd spilgti izgaismojās – nekādu pārtraukumu! – nedēļas ziņu raidījums – visā Amerikā pazīstams televīzijas žurnālists ielūdz studijā prominentus kolēģus un politiķus. Lai saklausītu, ko šis muts ekrānā saka, Šteinam vajadzētu uzlikt austiņas; no attēliem nebija iespējams izvairīties, labi vismaz, ka pagaidām ceļotājus nespiež klausīties to, ko viņi varbūt nemaz negrib dzirdēt.

«Nedēļa ar Deividu Brinkliju», šo televīzijas šovu lidojumā no Čikāgas uz Parīzi laiku sajukuma dēļ rādīja sešos no rīta. Drīz jau būs trīsdesmit gadu, kopš Šteins šo Deividu Brinkliju ik pa brīdim skata televizora ekrānā, un laikam jau tiesa, ka šis kungs ir viens no apdomīgajiem un cienījamajiem šīs profesijas pārstāvjiem, ka viņš izturas gudrāk un cilvēcīgāk nekā viņa kolēģi, kas pārāk bieži atņirdz zobus. Vecs gan pa šo laiku bija kļuvis misters Brinklijs, Šteins gluži

vai izbījās: cik vecs viņš izskatās! Vai tiešām aizritējis tik ilgs laiks, kopš Šteins šo seju redzēja pirmo vai pēdējo reizi? Kad tādā sejā kā šī, lai arī kam tā piederētu, parādās nāve, šis atklājums kļūst ārkārtīgi svarīgs. Un tāpēc Šteins kā apburts vērās ekrānā, kas atradās tieši virs priekšējā sēdekļa. Šteinam gribējās zināt, vai Deivids Brinklijs ir tikai novecojis vai arī viņu moka kāda slimība, Šteinam gribējās dzirdēt žurnālista balsi, bet ne tekstu, kas balsij bija jārunā. Kamera jau aizslīdēja pie studijas viesiem: tur sēdēja iedomīgais aktuālo notikumu komentētājs no galvaspilsētas, kuru zinātāji dēvēja par ļoti konservatīvu un kuram uzstājoties allaž ap kaklu bija tauriņš un sejā jeņķa smaidiņš, šoreiz gan nezin kāpēc uzsējis kaklasaiti. Šteinam šķita pavisam savādi, ka politikā pie konservatīvajiem parasti pieder dumji un ļauni ļautiņi, kaut gan ārpusē, dzīvē, tie, kas grib saglabāt saglabāšanas vērti, drīzāk ir apdomīgi ļaudis, kam tas rūp.

Te piepeši viņš apzinājās šā televīzijas raidījuma smieklīgumu. Cik bezpalīdzīgi izskatījās studijas viesi, kad bija izslēgta skaņa! Viņu eksistence ir atkarīga tikai no sadzirdēšanas; skats bija pavisam bēdīgs: viņi plaši žestikulēja ar rokām un krietni nopūlējās, lai viņu visnotaļ nogurušās sejas – sajūsmināts vairs nebija neviens pats – paustu kaut nedaudz dedzības, kad viņi runāja par savu tēmu. Šteins iztukšoja jogurta trauciņu līdz dibenam, pārējam ēdienam nemaz nepiešķārās. Viņš juta līdzīgu šīm televīzijas gudrajām galvām un vienlaikus tās nicināja, un nevarēja pateikt, kuras izjūtas ir spēcīgākas.

«Pasaules mēroga notikumi» eksistēja tikai tāpēc, ka par tiem runāja. Darbības un darītāji tikai tad kļuva reāli, ja kāds par tiem runāja. Kuri patiesībā ir īstie darītāji? Tie, kas dara, vai tie, kas par to stāsta? Kapteinis paziņoja, ka lidmašīna lido pāri Anglijas dienvidaustrumu galējam punktam un pēc trīsdesmit minūtēm nolaidīsies. Šteins domāja, ka darbības, kas izmaina vēstures gaitu – prezidents paraksta kara pieteikumu, pāvests nāk klajā ar encikliku – allaž bijušas tikai runāšana, *ilgstoša, tukša runāšana*, un starp darītājiem un stāstītājiem nav bijis nekādas atšķirības. Viņš juta, ka nu jau lid-

mašīna lido zemāk, stjuartes vāca kopā paplātes un šķīvjus, un, paskatījies pa logu, lejā redzēja Francijas tūrumu rakstus. Šteinam patika sulīgi zaļie kvadrāti, tomēr viņš izbījās no dienas. Kurš runā, kurš dara? Tur ārā viss ir gaišs un liels.

I daļa

Riņķošana

Šteins ilgi bija domājis, ko lai savam draugam Stefanam uzdāvina piecdesmitajā dzimšanas dienā. Skaidrs kā diena, ka tādu apaļu jubileju nevarēja atstāt neievērotu. Viņam arī šķita, ka kaut kas abu attiecībās ir jāvērtē par labu, tāpēc vien, ka laiks paiet tik ātri. Pagājušajā gadā bija miruši daži draugi, viņu tagad pietrūkst, lai arī cits citu viņi bija pametuši novārtā, līdz bija pienācis mirklis, kad jāsaka: par vēlu. Šteins un Stefans pazina viens otru jau trīsdesmit gadu, un ko visu viņi tieši pirmajos gados kopīgi bija piedzīvojuši, cik nozīmīga bija abu draudzība vai tas, ko viņi par draudzību uzskatīja! Stefans ar savu brīvo, pašapzinīgo izturēšanos Šteinam šķita kā pats Francijas iemiesojums; tās zemes, kuru tikko divdesmit gadu vecais austrietis varbūt tieši tāpēc bija izlēmis iemīlēt, ka šādai mīlestībai nebija pamata. Viņu ar to nesaistīja ne pagātne, ne ģimene, ne arī kādi īpaši izveidojušies apstākļi. Un tā arī bija labi. Viņš pavēlēja sev aizmirst saites ar valsti, kur bija piedzimis; varbūt mēs patiesībā nākam pasaulē tikai tad, kad paši esam izvēlējušies īsto vietu? Šteins apskauda Stefanu viņa valodas, prasmes jokot un brīvās izturēšanās dēļ – pilsētu pilsētā viņš jutās kā mājās. Stefanam šķietami piederēja viss, kā trūka Šteinam. Liekas, viņam dzīvē bija drošs pamats, viņš nesarā-

vās, ja kāds klauvēja pie durvīm. Būdam labā omā, Stefans arī pārpildītā restorānā jau pēc dažām minūtēm iesaistījās jautrā, intimā sarunā ar gluži svešiem ļaudīm pie blakus galdiņa. Ja viņš vispār bija ar mieru bēdāties, tad vienīgi tādos gadījumos, kad bēdām bija ārējs iemesls; grūtības viņam patika, jo nozīmēja izaicinājumu – atkal un atkal lika darboties un pierādīt savu pārākumu. Tā katra diena viņam kļuva par šaha partiju: paša nodomi bija skaidri un viņš pastāvīgi domāja pāris gājieni uz priekšu. Šteins tikai brīnījās. Viņam nīprā drauga uzvaras allaž bija šķitušas nedaudz lētas, tomēr reizē viņš to arī apskauda. Savā pašā nevarībā Šteins vainoja – viņaprāt, drūmo – bērnību, kurā apkārtējie kalni ziemā jau agrā priekšpusdienā aprija sauli un ietina pilsētu ēnas mēteli. Reiz kādā grāmatā viņš izlasīja, ka pasaulē esot tikai viena netaisnība – piedzimt nepareizajā vietā. Varbūt rakstnieks bija domājis ko citu, taču Šteins šo teikumu bija iztulkojis tā, kā derēja pašam, – viņš bija nācis pasaulē nepareizā vietā, un pat visveiksmīgākā bēgšana nesniegtu ilgstošu glābiņu. Stefans būtu paziņojis, ka tādas domas ir tūrās blēņas; viņš uzskatīja, ka cilvēkam, kam klājas labi, nav tiesību būt grūtsirdīgam. Tolaik, kad abi iepazīnās, viņš domāja šķiriski, slavināja tos, kas 1968. gada maijā Parīzē būvēja barikādes, tomēr piedalīties pats nebija gatavs. Stefans savā pilsētā neredzēja tūristu ceļvežos slavināto gaismas paradīzi. Viņš redzēja bezdibeni, kas šķīra pilsētas bagāto un trūcīgo rajonus; viņš bija uzaudzis devītajā rajonā, taču nesaskatīja šai faktā nekādas priekšrocības, lai cik ļoti tūristi slavēja Monmartru un Pigālu. Šteinā, kas varēja atļauties no sirds iemīlēt vietas un tomēr nebūt ar tām saistītam uz mūžu mūžiem, Stefans sākumā bija saskatījis vienu no privilģētajiem, kuriem nākotnē nav vietas. Tomēr viņš Šteinu nenosodīja, tikai ziņkārīgi un ar draudzīgu skaudību vēroja. Kaut gan Stefans pieskaitīja sevi pie tā dēvētajiem kreisajiem, viņš nebija politiski domājošs cilvēks un dedzīgs cīnītājs jau nu nepavisam ne: patiesi svarīgi viņam bija vienīgi tikt dzīvē uz augšu, un draugs varbūt kādreiz vēl būs noderīgs. Tā viņi viens otru apskauda kaut

kādu iedomātu priekšrocību dēļ, un, ja atmet šo skaudību, nekas vērā ņemams viņus nesaistīja. Stefans gribēja taisīt karjeru, viņš nepalikts devītajā rajonā. Viņu dzina uz priekšu vienīgi nepacietība un krietna niknuma deva, par kādām netveramām ilgām viņš neko nezināja. Mērķis viņam nebija mērķis, ja tam nebija noteikta vārda. Turpretī Šteinam viss bija otrādi. Arī viņš gūs panākumus, viņš to juta, tomēr viņa sapņus nenācās viegli izteikt vārdos, un nekādi sasniegumi nespēs remdēt viņa ilgas, neviena mīlestība nedarīs galu viņa vientulībai. Stefans bija divus gadus vecāks par austrieti un tomēr izskatījās jaunāks par viņu. Kad viņi kopā devās pusdienot vai vakariņot – neko citu jau parasti nevarēja izdomāt –, viņi lieliski sapratās, negausīgi dzīrojot un tērējot līdz vēlai naktij. Kaut arī abi parasti palika skaidrā, nākamajā dienā neatcerējās ne vārda, ko bija pārmijuši. Varbūt viņus saistīja vienīgi jautra pārgalvība un alkas dzirdēt apstiprinājumu paša sacītajam; abu sajūsmas uguns noplaka tikai krietni vēlāk.

Sākumā viņi neko nemanīja; kad atsvešinātību abu starpā vairs nebija iespējams neredzēt, par draudzības rutīnu vairs nebija jāuztraucas. Viņi neatzina šo attālināšanos, jau sen abi sāka otram adresētu teikumu ar muļķīgi stingušo uzrunu *mon cher ami**. Sarunās viņi drīz vien aprobežojās ar noteiktu skaitu nožēlojamu formulu, taču atteicās šo grimšanu nabadzībā atzīt. Viņi savus izteicienus uzskatīja par saviem īpašiem zīmoliem. Abu draudzībā valdīja jauneklīga senilitāte. Viņi mēdza uzjautrināt vai nepatīkami samulsināt tos, kas kopā ar viņiem sēdēja pie galda. Stefans patiesi bija kļuvis par advokātu un drīz vien atvēris pats savu biroju, turpretī Šteins – pieticīgāk, gan arī mazāk tērējot spēkus, – pelnīja iztiku, strādādams par literatūras profesoru. Abus vienoja apziņa, ka ne advokāts savu jurisprudenci, ne profesors savu zinātņi neuztver nopietni. Viņi bija sazvēr-

* Mans mīlais draugs (franču val.).

nieki, uzskatot, ka pasaule nav pelnījusi neko labāku kā tikt apkrāptai. Spēle viņiem bija viss; aizdomas, ka apkrāpti varētu tikt viņi paši, abiem neradās. Viņi veica savus darba pienākumus kā karnevāla prinči un tomēr neglābjami sapinās profesijas valgos. Jau sen – izņemot Jaungadu un dzimšanas dienas – viņi nerakstīja viens otram vēstules un arī nezvanīja. Protams, viņi satikās, jo Parīze jau nebija pazudusi no zemes virsas, bet draugi aizmirsa viens otru uzreiz, tiklīdz piecēlās no galda un atkal devās savās gaitās. Beidzis studijas, Šteins vairs nedzīvoja Francijā, un tā nu abus šķīra arī ģeogrāfija. Tomēr no abiem viņš bija tas, kurš vairāk pieķēries draugam. Lai kurp viņš dotos, šķiet, Parīze allaž bija pa ceļam, un vienmēr viņam bija svarīgi satikt draugu, pilsētu bez Stefana viņš pat nespēja iztēloties. Ja kādreiz satikties tomēr neizdevās, viņš jutās rūgti vilies, it kā stāvētu pie kvēli mīlētas sievietes aizslēgtām durvīm. Stefans gan jau daudzus gadus vairs nebija devies uz ārzemēm, lai apciemotu Tomasu, tik ciešām darba pienākumu saitēm viņš bija piesiets pie savas pilsētas; drauga viesošanās reizes – viņš to neprata noslēpt, pārāk skaidri tas bija lasāms viņa sejā – vairs viņu neiepriecināja, tās viņu traucēja. Viņš tomēr atrada pāris brīvu stundiņu un izklaidīgi vai pat ar tikko jaušamu nepatiku tēloja priecīgu pārsteigumu. Šad un tad gadījās, ka viņš Šteinu vienkārši paņēma līdzi uz kādu darba tikšanās, reizēm tas bija interesanti, reizēm pazemojoši. Lāgiem tomēr abu tikšanās noskrēja no ierastajām slīdēm. Tad viņi ieturēja maltīti kādā dārgā restorānā un runāja katrs savu runājamo, jo klausīšanās talants nepiemita ne Stefanam, ne Šteinam. Pēdējā laikā gan Stefans nevarēja mierīgi pabeigt nevienu teikumu, jo allaž iezvanījās mobīlais telefons viņa kabatā. Tā nu abu kopīgajās vakariņās piedalījās pulks neaicinātu svešinieku, un viņiem visiem Stefans veltīja nesalīdzināmi vairāk uzmanības nekā draugam. Lūgumu traucējošo aparātu tomēr izslēgt viņš noraidīja, jo tādu nevēribu nevarot atļauties. Katrs zvans varot viņam ienest kaudzi naudas, Stefans smējās. Šteins draugu apbrīvoja un arī juta viņam līdzi: kādās gan skriešanās

sacīkstēs Stefans bija iesaistījies, ar ko viņš sacentās un par kādu balvu? Pedēja netraucētā saruna abu starpā notika vismaz pirms desmit gadiem. Kad Stefans – it kā ar draugu vien viņam būtu par maz – uz kopīgajām vakariņām ņēma līdzī kādu sievieti, gandrīz ikreiz citu, Šteins saduga, tomēr savas izjūtas neizrādīja. Šīs sievietes gandrīz nekad nebija piemērotas draugam; kur viņš allaž sameklēja šitādus radījumus? Vai maksāja viņām naudu, lai atstātu iespaidu? Droši vien ne. Kas sievietēm patika maza auguma, tuklajā advokatā, lielākoties viņas par to bija galvas tiesu garākas. Vai pārāk atklāti nebija redzams, kāpēc viņas ir kopā ar Stefanu?

Jaunībā draugs daudz lasīja, lielo literatūru, jūsmoja par teātri un mūziku, tie laiki nu aiz kalniem. Tagad viņš pavīsi pārlasa lētos preses izdevumus un lepojas ar piedauzīgiem jokiem. Ar vārdiem viņam joprojām patika spēlēties. Jāatzīst, viņš bija lielisks runātājs un pamatotī tika uzskatīts par labu advokātu. Šteins bija dzirdējis, kā draugs uzstājas tiesā ar aizstāvības runām: apbrīnojami priekšnesumi. Tikšanās reizī beigās Šteins tomēr juta vienīgi skumjas. Viņš satraukts sev jautāja, kas vēl viņu saista ar draugu, ja neņem vērā seno dienu atmiņas. Bet vai pagājušo drīkst atstāt, lai cik sen tas bijis? Vai gan tieši viņš vienmēr nebija vēlējis, lai tuvībai nebūtu derīguma termiņa? Vai gan atskats pagātnē jau atkal nav tagadne? Viņi bija aizgājuši pa dažādiem ceļiem; Stefans arvien nevaldāmāk skrēja pats sev pa priekšu, Šteins turpretī meklēja sevi, gan bez kompas un žēlastības, un nomaldījās arvien vairāk. Par bāku, ja tāda vispār eksistēja, varēja kļūt vienīgi atmiņas. Bet cik grūti, un ar katru pamošanos arvien grūtāk, bija gadu apzīmēt ar isto skaitli, vietu vai cilvēku saukt īstajā vārdā.

1968. gada februārī austrietis, kam bija piešķirta dāsna stipendija, ieradās Parīzē. Viņš apmetās vienā no allaž iekārotajām atsevišķajām istabām *citē universitaire**. Kaimiņš studentu kopmītnē bija

* Universitātes pilsētiņa (franču val.).

Stefans. Drīz vien viņi iesaistījās sarunās, sākumā tās bija īsas, drūmajā gaitē pie istabu durvīm, pēc tam kļuva garākas, divsimtmetru tālāk, kafejnīcā. Stefans gribēja kļūt par advokātu, tomēr – tas drīz vien atklājās – bija izlasījis vairāk romānu nekā Šteins, literatūras students. Sarunās par grāmatām sākās viņu tuvība. Gada politiskie nemieri, kuros mazliet piedalījās arī francūzis, ārzemniekam lika saprast, cik gadsimtiem tālu dzīvo cilvēks, kas ieradies no Austrijas. Viņš pat netika gudrs, ko viņi īsti grib panākt, un neapskauda sašutušos viņu trauksmes dēļ. Deļgošās automašīnas visā Gē-Lisaka ielas garumā viņam šķita daudz nesvarīgākas par Luksemburgas dārza ziedošajiem košumkrūmiem. Varbūt ir labi, ja tu nāc no provinces. Stefans, mūrnieka dēls, gan saprata strādnieku šķiras dusmas, tomēr patiesībā žāvājās arī viņš. Šī slepenā žāvāšanās, citiem trakojot, kļuva par viņu tuvības pamatu. Stefans vēl nekad nebija bijis ārzemēs. Šteins viņu paņēma līdzī uz savu zemi, pilsētu, vecāku mājām, un pēc pirmās viesošānās nāca vēl citas. Ceļojumi draugu sajūsmināja un pārvērta. Stefans manīja, ka Zalcburgas festivāla vakaru spožums, lai arī cik nenozīmīgs būtu, pārspēj marksistiskās utopijas. Piepēši viņā sakustējās mežonīgs hedonisms, kura pamati nevarēja būt likti Parīzes deviņtajā rajonā. Savus vecākus un brāļus – vai viņi bija trīs vai četri? – Stefans turēja no drauga pa gabalu. Varbūt viņam bija kauns no savas nabadzīgās izcelsmes: Šteins, vienīgais bērns ģimenē, tomēr nāca no tās pašas vides; tikai Francijā atšķirības starp dažādām sabiedrības šķirām izpaudās krasāk. Studijas viņi beidza vienā gadā, un Šteinam vajadzēja doties prom no Parīzes. Viņš labprāt būtu palicis, jo juta, ka tikai tur ir kļuvis par cilvēku. Pirms aizceļošanas viņš aizklīda līdz Parīzes Dievmātes katedrālei un šķersjomā Svētās Orleānas jaunavas statujas priekšā zvērēja agrāk vai vēlāk atgriezties un šai pilsētā apmesties uz dzīvi. Atgriešanās datums nebija noteikts, taču viņš pamazām virzījās pretim šim brīdim, kaut gan paša nemiers viņu bija aizrēncis līdz pat Amerikai. Tur viņš bija kļuvis par ASV pilsoni; Stefans bija apsveicis neprātu nepiederēt pie

vecās Eiropas. Tā kā viņš negribēja laist garām lielo notikumu – Šteina uzņemšanu Amerikas pilsoņu pulkā –, tad toreiz – pirmo reizi – lidoja pāri Atlantijas okeānam.

Jau ilgu laiku Šteins dzīvoja Klusā okeāna piekrastes pilsētiņā. Viņš apzinājās, ka mīt pasaules malā. Te nebija ne laimes, ne nelaimes, toties skaisti skati, ko baudīt acīm. Mierinājums acīm. Pat jābrīnās – pasaule viņu te pilnīgi lika mierā! Nedēļām ilgi viņu nesasniedza neviena vēstule, neviens tālruņa zvans. Izolācija, kas sākumā bija sagādājusi ciešanas, nu likās tīrā bauda. Lasīdams lekcijas universitātē, viņš patiesībā runāja pats ar sevi. Runādams ieviesa kārtību savā galvā un piekrita vai nepiekrita savai balsij. Viņš pacietīgi atbildēja pats uz saviem jautājumiem, iedams un pusbalsi sarunādamies ar sevi, viņš bija sev vislabākais biedrs, ļaudis mulsi novērsās vai sazvērnieciski viņam uzsmaidīja. Pirms tam viņš nepilnus desmit gadus bija aizvadījis valsts austrumos. Tur zemi zem kājām un debesis virs galvas viņš jau no pirmās dienas bija izjutis kā savu jauno dzimteni un kādu laiku Ameriku pat bija milējis. Vēlā rudenī viņš bija braucis garām novāktiem laukiem un laimē raudājis. Viņš milēja mitro vasaras tveici un ziemas sniegpuņus. Tā nebija prāta radniecība kā senāk ar Eiropu, saites ar Mērilendu, savu dzīvesvietu, viņš bija izjutis ar miesu, ar ķermeni. Bija pietrūcis pavisam maz, lai viņš tur kļūtu par laimīgu cilvēku. Turpretī Austrija, tāpat arī Klusā okeāna piekraste viņam vienmēr likās tikai skatuve, vieta, kur uzstāties grimā. Šteinam bija ģimene: sieva un divas meitas, bērni piedzima Amerikā, viņiem šī pasaules daļa bija realitāte. Sieva, vienīgā, kaut arī ne pirmā sieviete viņa mūžā, bija dzimusi ziemeļos. Iekārtot savu dzīvi un pašam tajā nemaz nepiedalīties – tas bija pilnīgi iespējams. Sieva un meitas – jau viņu valoda nostājās pret Šteinu – tikpat kā nesaprata vīru un tēvu, jo viņš bija neveikli citāds. Un tomēr viņi bija ģimene. Viņiem nebija ļaunu nolūku citam pret citu, taču gadsimts, kas gāja

uz beigām, pret maigumu nebija noskaņots labvēlīgi. Dienas kļuva smagākas, katru vilcinoties izteiktu «jā» jau nākamajā mirklī saplosīja «nē». Lidija, vecākā, deviņpadsmit gadu, studēja universitātē, kas atradās stundas lidojuma attālumā no vecāku mājām, ziemeļos. Jau daudzus gadus viņa nebija vien varējusi sagaidīt, kad būs iespēja pamest ģimeni, no viņas plūda uzvarētājas aukstums; lai gan viņa bija labsirdīga un jauka un izvairījās no strīdiem. Ar tēvu viņa runāja maigi iecietīgā tonī, kādā mēdz runāt slimnīcas personāls ar nekaitīgiem garīgi slimiem pacientiem. Tajā pašā laikā viņa bija brašs, čakls bērns. Laura, viņas māsa, piecpadsmit gadu, trauslāka un reizē mežonīgāka, jau tobrīd pēc sienas kalendāra savā istabā skaitīja dienas vairākus gadus uz priekšu, kad arī viņa būs *brīva* un varēs doties prom. Māte baidījās no šīs dienas, kura vairs nemaz nebija aiz kalniem, Šteins ne, jo domāja par citām lietām. Klāra pārmeta, ka vīrs viņu un meitas pietiekami nemīlot. Viņš neko neatbildēja.

Vislabprātāk viņš tagad būtu klusējis, taču no viņa pieprasīja runāšanu. Viņš izdabūja no sevis vienīgi vārdus, negribīgi tos izkliedza un sagraīva mieru. Šteins sapņoja, kaut viņam nekad vairs nevajadzētu kļūt skaļam. Viņš gribēja runāt klusā balsī, viņš, kurš pārāk bieži kliecda. Viņš devās ceļojumos, mēnešiem ilgi. Pasniedzēja amats to atļāva. Visur pasaule viņu uzņēma laipni, bet distancēti, tieši tā, kā viņš vēlējas. Vai gan ir kas jaukāks nekā divpadsmit stundu sēdēt lidmašīnā blakus svešam cilvēkam un neizrunāt ne vārda, pat nesasveicināties? Ģimenē pie kopīga galda tas nebija iespējams, tas padarīja sēdēšanu pie kopīga galda par ellī. Sieva un bērni viņu sauca par nežēlīgu vai ļaunu, kad viņš šo klusēšanas vēlmi slavināja. Var jau būt, ka Šteins bija nežēlīgs un ļauns. Tomēr Klārai viņu divdesmit kopdzīves gados vēl ne reizi nebija vajadzējis pelnīt naudu; viņu laulība, šķiet, bija pēdējā vecmodīgā laulība, kas vēl saglabājusies. Viņš pelnīja naudu, viņš tika galā ar visu, viņš nebija radīts, lai dalītos, ne

darbā, ne smieklos. Viņa dzīve bija viena cilvēka uzņēmums, tā tam arī bija jāpaliek. Tomēr viņš zināja, kāpēc ir apprecējies un radījis bērņus: viņš gribēja būt par kaut ko atbildīgs, izvirzīt sev uzdevumu, no kura izpildes nedrīkst atkāpties. Iet prom, aizbēgt, sākt no jauna – tas bija aizliegts. Stefans bija brīvs un nabags savā brīvībā. Šteins vēl nebija par vecu, lai mēģinātu visu sākt no jauna, taču skaidri varēja paredzēt, ka jebkuras nākamās attiecības uzskries tām pašām zemūdens klintīm. Un vientulība jau viņam palika tik un tā. Viņš bija divus gadus jaunāks par advokātu, kāpēc šisniecīgais laikposms viņam tik bieži nostājās ceļā? Vēl nebija pienācis laiks skaitīt gadus, ko Dievs augstsirdīgi atvēlējis. Stefanam jau piecdesmit, tas ir sliekšanās. Viņš bija atradis labu iztikšanu savā zemē, ārzemes viņu nekad nav vilinājušas. Viņš nepazīna ilgas. Viņa birojs atradās tajā pašā devītajā rajonā, no kura viņš reiz tik ļoti gribēja aizbēgt. Viņš strādāja bez partnera, kā profesijā, tā dzīvē bija viens. Viņam aiz muguras bija divas laulības, abās nebija bērnu, un abas bija bijušas tik īsas, ka Šteins draugu uzskatīja par vecpuiši. Stefans izniekoja savus gadus tukšās attiecībās, no kurām nekas nepalika pāri. Šteinam bija žēl drauga, tomēr reizēm gadījās, ka kāda Stefana pavadone viņā pamodināja iekāri. Doma nopirkt sievietes augumu par naudu gan spēja Šteinu satraukt, tomēr pie ielasmeitām viņš bija gājis tikai retu reizi. Pāris meiteņu viņš bija pasūtījis savā numurā kādā viesnīcā un par viņu pakalpojumiem norēķinājies ar kredītkarti. Līdzko viņš bija sajutis to augumus zem savējā, darījums bija pagājis no atmiņas: pret katru sievieti, arī pret šīm, viņš izturējās kā pret maīgu mīļoto. Kā viņš drīkst Stefanu nosodīt? Vai atkal to liek darīt tikai skaudība?

Šteins neapskauda draugu tā profesijas dēļ, nepavisam ne. Drīzāk izjuta pret advokātiem neskaidru nožēlu – vai arī tikko jaušamu nīcīgumu? –, jo viņi allaž nopūlējās ar svešu cilvēku lietām, kuras – lai cik daudz zināšanu, cik lielu galvas laužšanu un pašatdevi prasīja –

drīkstēja nolikt malā un aizmirst, tiklīdz process bija galā. Atdot savus spēkus citu cilvēku sarežģījumiem; kāda izšķērdība, jo tie taču nepieciešami savai dzīvei, domāja Šteins. Aktu vāki drauga birojā bija ļauni gari, kas Stefanu neglābjami bija sagraibuši savos nagos un sagrauza par mazam gabaliņam vien. Draudzība Šteinam atļāva asos vārdos pārmet advokātam viņa darbošanos. Viņš draugam norādīja, cik šis darbs īslaicīgs, nesvarīgs, pat neētisks. Kāpēc jāaizstāv noziedznieki, kuru vaina pierādīta? Stefans savu darbu attaisnoja. Neesot svarīgi noziegumi un to izdarītāji, bet procedūras estētika. Apsūdzētais esot tikai iegansts, lai spēlētu juridisku spēli un inscenētu valsts varu. Stefans advokāta profesijā redzēja vienlaikus šaha un teātra spēli, nebeidzamu sacensību publiskas pārliecināšanas mākslā. Ar šādām runām viņš Šteinu gandrīz vai pārliecināja. Tikai šķietami prokurors un advokāts uzstājoties kā pretinieki, vienīgi uz tiesas zāles skatuves tie mēģinot viens otru pievārtēt; patiesībā tie esot vislabākajā omā, lai arī cik briesmīgi nopietni un uzspēlētā sašutumā runātu. Uz spēles jau neesot likts nekas. Stingrajam prokuroram, kas pieprasot mūža ieslodzījumu slepkavam, aizstāvim, kas dedzīgi lūdzot ņemt vērā vainu mīkstinošus apstākļus, – abiem daudz svarīgākas par apsūdzētā likteni esot pusdienas patīkamā restorānā, kas sekos pēc tiesas sēdes. Ja tiesnesim piemistu labas manieres, viņš pacenstos apslāpēt žāvas, ko viņam izraisa briesmīgā slepkavība: viņa mēnešalgai neesot nekāda sakara ar labsirdību vai stingrību, garlaikošanos vai sašutumu. Notiesātais slepkava, kam piespriests mūža ieslodzījums, tiekot aizmirsts jau pie aperitīva. Un ārsta profesijā ir tā pati spēlīte! Kad ātrā palīdzība pēc briesmīga nelaimes gadījuma smagi ievainoto nogādā slimnīcā, tad ārsti jau nemaz negribot palīdzēt pacientam: daudz svarīgāk viņiem esot pierādīt pašiem sev, ka ar savām zināšanām un tehniku spēj uzvarēt nāvi. Arī viņi, mans mīlais, spēlē šahu. Pacients izglābts – lieliski, spēlē uzvara; pacients miris – nolādēts! Taču apetīte, sapņojot par pusdienām, no tā nemainoties. Jaušams Stefana patmīlīgais smīns, bārstot *mon cher ami*, un viņš salej glāzes *Sancerre* vīnu.

Tas, ko pasaule nepieņem, radīja Šteinā slepenu baudu. Un tomēr viņam bija pretīgas profesijas, kurās savs «es» tika upurēts svešas lietas labā. Viņš turpretī – literatūras profesors; vai gan tā nav pati skaistākā, pienācīgi atalgota profesija, aiz kuras slēpjas tukšums? Runāt un rakstīt par to, ko reiz sarakstījuši citi, jau pati par sevi ir muļķība. Viņam bija izdevies laist saknes vakuumā. Vienīgi tās piecas – vai pat sešas? – stundas nedēļā, kad viņš lasīja lekcijas vai vadīja seminārus, bija īsts, izmērāms laiks, ko no viņa varēja prasīt. Izņemot šo īso *klātbūtni*, Šteinam nevajadzēja atskaitīties nevienai darbavietai, nevienam cilvēkam. Stefans nepārmeta draugam vērotāja eksistenci. Viņš, kurš katru nedēļu rāvās vaiga sviedros deviņdesmit un vairāk stundu, pat negrasījās Šteinam pārmet, ka viņš strādā tikai ligumā noteiktās sešas. Varbūt viņa intereses nemaz tiktāl nesniedzās, lai cita cilvēka dzīvi kaut vai tikai iztēlotos. Un kādēļ gan lai viņš to darītu? Stefans mīlēja savu advokāta profesiju, viņš negribēja un nevarēja citu eksistenci pat iedomāties.

Studenti Šteinu mīlēja, varbūt jūta viņā mehāniskās mūslaiku eksistences pretmetu. Tomēr necentās viņu atdarināt un apmaldījās, tiklīdz studijas galā. Cik viņi, gandrīz visi, bija kāri bez apdomāšanās pārdoties par nieka grašiem! Piecus mēnešus gadā bija brīvdienas, tad Šteins devās uz Eiropu. Tiklīdz viņš Parīzē vai Romā izkāpa no lidmašīnas, Jauno pasauli, ko tikai pirms dažām stundām bija pametis, jau bija pilnīgi aizmirsis. Brīnījās, saticis amerikāņu tūristus. Izvairījās atklāt savu izcelšanos un tikai kā antropologs klusībā secināja, ka mūsu planētu apdzīvo pārāk daudz dažādu cilvēkveida būtnu. Uz jautājumiem, ko šīs būtnes uzdeva, – lielākoties pavēlošā tonī, bez *lūdzu* sākumā un *paldies* beigās – viņš neatbildēja. Viņš lika saprast, ka nesaprot viņu valodu. Viņu vulgārā bezpalīdzība pie blakus galdiņa Šteinam jau sen vairs nebojāja ēstgribu, tomēr arī neuzjautrināja. Viņam bija ienācis prātā kāds pētījums, zinātnisks pasā-

kums. Šteins gribēja neapgāžami pierādīt, ka Ziemeļamerikas kontinenta vispār nav. Viņam likās, ka nav nekā vienkāršāka, kā to pierādīt, lai cik enerģiski pasaules doma pret to nostātos. Viņš ķersies pie darba, pavisam drīz, varbūt jau nākamajās brīvdienās. Stefans turpretī jau gadiem ilgi nebija atļāvies iet atvaļinājumā. Ja viņš kaut kur devās ceļojumā, tad uz kādu provinci, lai piedalītos tiesas sēdē. Ja gadījās, paņēma līdzī kādu metresi naktij viesnīcā, atelpu tas nesniedza. Šteins turpretī izvēlējās mīlākās ilgam laikam, viņš krāja savu afēru naktis un orgasmus un svēti ticēja, ka viņam uz to ir tiesības. Viņa apziņā neeksistēja laulības pārkāpšana, viņš mīlēja savu sievu: vai tad tā ir krāpšana, ja viņš rūpējas par savas dzīves galarezultātu? Viņam nebija jākaunas, viņš lepojās ar katru nakti, kuru nebija aizvadījis, gulēdams viens – kā mironis. No augumiem, ko viņš mīlēja, viņš prasīja, lai tie viņam saglabājas uz visiem laikiem, un tāpēc viņš tos zaudēja. No cilvēkiem varēja dabūt visu, kamēr ļāva viņiem ticēt, ka tuvība ir spēle, kas spēkā tikai šai vienā mirklī. Tikai nepiešķirt tam nekādu nozīmi – tāds bija jaunās ticības kredo. Šī pretruna Šteinu atkal un atkal izsita no sliedēm. Baudu varēja gūt tāpat kā dabūt *Campari* pie bāra letes, maigums turpretī palika neaizsniedzams. Šteina alkas pēc cilvēkiem bija sauciens palīgā: taču palīdzību cilvēki nesniedza. Vēl iespējamajā pieskārienā viņš gribēja iemantot neiespējamo, un te nu viņš un Stefans tomēr kļuva par brāļiem. Abi gaidīja, ka mīlestība uz sievieti viņus izglābs. Bet, lai viņus izglābtu, nepietika ar to, ka katrs no viņiem mīlēja vienu vienīgu sievieti un viena vienīga sieviete mīlēja katru no viņiem; abiem pastāvīgi vajadzēja jaunu glābiņu. Sievietes neuzskatīja par vajadzīgu nest viņiem laimi. Gluži pretēji, tikko atvērušās, viņas jau ienāda. Atdošanās bija kara pieteikums, tā notika gandrīz vienmēr. Stefans pēdējoreiz bija iemīlējis pirms kādiem desmit gadiem; viņš bija ticis pamests un tā arī nebija atlabis. Tā sieviete bija izvēlējusies Šteinu par savas nodevības līdzzinātāju; pie *Veuve Cliquot* pudeles kādā bārā jau vairākus mēnešus pirms iepriekš noteiktā datuma viņa smiedamās viņam

stāstīja par savu lēmumu aiziet. Šteins viņu neņēma nopietni, viņa un Stefans lieliski saderēja kopā, viņa arī neminēja iemeslus, kāpēc pieņēmusi tādu lēmumu. Šteins draugam to pastāstīja, taču viņš tikpat kā neklausījās: viņš jutās aiz laimes kā apmāts un domāja, ka tā būs mūžīga. Vīriešiem klājas ļoti grūti, ja viņus pamet, vēl nesen galvenokārt viņi bija tie, kas pameta, un tas viņiem izdevās lieliski. Kopš tiem laikiem Stefans allaž bija kopā ar meičām, kādas dabūjamās dučiem, bet vai viņa lielā mila bija labāka? Vajadzētu Stefanu vienreiz no šā truluma izraut. Un Šteins beidzot zināja, ko varētu draugam uzdāvināt piecdesmitajā dzimšanas dienā: viņš tam nosūtīja pa pastu lidmašīnas biļeti. Lidojumam turp un atpakaļ, bez datumu norādes, derīgu vienu gadu. «Pārtrauc savas mežonīgās medības, brauc ciemos, cik vien ātri vari!», viņš ar sarkanu tinti uzrakstīja uz aplokšnes.